

Andreja Sršen

Davor Piskač

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski nacionalni identitet i Europska unija

Uvod

Svijest o zajedništvu je jedna od temeljnih antropoloških kategorija. Pozivajući se na staroslavensku tradiciju pojam „etnos” je bio višeznačan u predmodernom vremenu te je svoju punu definiciju dobio tek u doba moderne. Slavenški prijevod „etnosa” ukazuje na jezik¹ kao korisnu analogiju za shvaćanje etnosa i etničnosti, budući da jezik podliježe promjenama kroz razdoblja, ali njegova funkcija uvijek ostaje ista, tako se i etnos probija kroz razvojne razine od plemena, predmodernih, modernih zajednica sve do nacije. Razvojni put od plemenskih jedinica do suvremenih nacija možemo opisati i kao etničku povijest². U tom procesu zajednički kulturni obrasci, sjećanje, zajednički mitovi povezani s određenim teritorijem i osjećajem zajedničke solidarnosti predstavljaju trajnu antropologijsku odrednicu nacionalnog identiteta. Pri tom shvaćanju pojam etnosa koji se postupno oblikovao u antici i srednjem vijeku

¹ E. Heršak, *Etničnost i povijest*, Zagreb 1999, s. 99–12.

² Isto, s. 117–138.

kao opća ideje o „narodnosti”, odnosno postojanju različitih kulturno jezičnih skupina, je doprinijelo da se u modernoj znanosti etničnost promatra kao bitan i „specifičan” faktor ljudskoga društva. Na tim temeljima su se pokušale shvatiti tradicionalne, predmoderne zajednice. U tom kontekstu sagledavamo i nastanak hrvatske nacije kao moderne tvorbe koja ima etničku osnovu predmoderne zajednice³, gdje su modernizacijski procesi, osobito industrijalizacija i demokratizacija bitno uvjetovale njen daljnji razvoj. Tim procesima se posebno pripisuje „politička modernizacija” u sklopu koje su nastajale političke institucije građanskog društva. Važan doprinos u oblikovanju hrvatskog nacionalnog identiteta u tim procesima je imala i kulturna standardizacija koja je uključivala i oblikovanje standardnog jezika.

Pitanja kulture i identiteta pripadaju središnjim problemima suvremenih društava. Kulturne raznolikosti identiteta u europskoj stvarnosti danas odaju pesimističku perspektivu procesa koji teži sjedinjenju strukturalnih dimenzija nacionalnih identiteta s instrumentalnom racionalnosti novog europskog nadnacionalnog identiteta. Ambivalentni karakter ovog procesa otkriva nam složenu sliku suvremenog europskog društva. Teritorij, jezik i običaji danas poprimaju obrambena obilježja koji u multietničkoj Europi sve više postaju dezintegrirajući, a sve manje integrirajući čimbenici. Problemi multikulturalnosti s kojima se Europska unija sve više susreće imaju uzroke u povijesnom naslijeđu zemalja članica i različitim procesima oblikovanja njihova nacionalna identiteta. Stoga se s pravom danas pitamo je li pitanje dezintegracijskih trendova u europskom društvu posljedica jačanja svih strukturalnih dimenzija nacionalnog identiteta u kojima jezik postaje središnja kategorija? Ulaskom Hrvatske u EU, hrvatski nacionalni identitet polako ulazi u europsku stvarnost jezičnog pluralizma. No, unatoč dezintegracijskim procesima unutar EU, pitanje je hrvatskog jezika za Hrvate još uvijek jedno od najvažnijih pitanja očuvanja hrvatskog nacionalnog identiteta unutar EU. To je ujedno i temeljna okosnica ovoga rada. Kako bi se objasnila kontekstualna razlika između Europe i Hrvatske po navedenom pitanju, poći će se od teorijskih postavki te empirijskih istraživanja kako bi se ukazalo na stavove hrvatske javnosti prema integracijskim procesima u Europi.

³ Najobuhvatnije supralokalne zajednice u europskom predmodernom društvu su bile etničke zajednice i staleške „nacije”, a u hrvatskom slučaju su to bile novovjekovna hrvatska etnička zajednica, tj. etnija na razini seljačkih društava i općenito na „pučkoj” razini, „narod” terminologijom tradicionalne etnologije, te novovjekovna staleška *natio croatica* hrvatskoga plemstva i njihovih društvenih pratitelja. Vidi: N. Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb 2002, s. 11.

Teorijske postavke propitivanja hrvatskog nacionalnog identiteta

Propitivanje hrvatskog nacionalnog identiteta u odnosu spram eurointegracijskih procesa mora početi od nekoliko teorijskih postavki. Prva se odnosi na prihvaćanje pojma nacije i nacionalizma sa stajališta etno-simboličke paradigme Anthony D. Smitha⁴, koja polazi od uvjerenja da nacije i nacionalizam vuku svoje korijene iz etničkih zajednica predmoderne odakle baštine različite mitove, tradiciju i vrijednosti. Iako je hrvatska nacija konstituirana u vrijeme moderne u 19. stoljeću, ipak, ona nije puki konstrukt moderne, već je hrvatska nacija prepoznatljiva još u svojim etničkim korijenima u protonacionalnom, srednjovjekovnom razdoblju. Predmoderne zajednice su pratile stratifikaciju staleškog društva, gdje je bila integrirana i etnička zajednica kao hrvatski narod koji se pojavljuje isključivo na pučkoj razini zajedno sa staleškom nacijom koju predstavljaju gornji društveni slojevi, odnosno plemstvo. Za razliku od zajednica predmodernog društva, hrvatska nacija u suvremenom smislu te riječi obuhvaća pripadnike svih društvenih slojeva, pa se tako hrvatska nacija shvaća kao specifična zajednica s jakim osjećajem vlastitog identiteta koji se u okviru modernizacijskih procesa oblikuje kao zajednica novoga tipa. Taj tip zajednice ima moć integracije pripadnika svih društvenih slojeva, s jasnim ciljem političke institucionalizacije.

Druga teorijska pretpostavka od koje se polazi u propitivanju hrvatskog nacionalnog identiteta jest: suvremenoj je hrvatskoj državi prethodilo povijesno verificiranje specifičnoga hrvatskog nacionalnog identiteta koji je supstancijalno određivao, i još uvijek određuje, hrvatski narod kao jedinstvenu povijesno-kulturnu tvorbu.

Treća teorijska postavka polazi od sociološke definicije identiteta kao pitanja odnosa individualnog i općeg, partikularnog i univerzalnog, jednog i mnoštva, istog i različitog, pa je po toj osnovi i pitanje hrvatskog nacionalnog identiteta u odnosu spram eurointegracijskih procesa, pitanje iznalaženja svih onih konstitutivnih elemenata vrijednosne supstancije hrvatskog nacionalnog identiteta koji otkrivaju i dokazuju dijalektičku napetost između pojedinačnog (hrvatskog) i europskog, odnosno, partikularnog (hrvatskog) i univerzalnog (europskog) identiteta.

Buduća perspektiva Hrvatske u Europskoj uniji će hrvatski nacionalni identitet suočiti s normativnim konstruktivističkim globalnim identitetom koji se pojavljuje u kontekstu pluralizma identiteta i pronalazi svoje uporište u normativnoj političkoj teoriji koja artikulira elemente međuzavisnosti, univerzalizma i institucionalizacije. Smještanje hrvatskog nacionalnog identiteta

⁴ A. D. Smith, *Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, Zagreb 2003, s. 19.

u takav prostor, znači uskladiti ga s nadnacionalnim identitetom koji podrazumijeva proces izgradnje zrelog konsenzualnog političkog identiteta i koji će na europskoj nadnacionalnoj razini morati artikulirati elemente institucionalizacije, globalnih prijetnji i normativnog univerzalizma. Takvo će suočavanje zasigurno izazvati reakcije i otpore u kojima se sukobljavanju modernisti i tradicionalisti, čime će se samo potvrditi vrijeme krize postmoderne na tlu Europe koju je još Weber okarakterizirao kao „razočaranje svijeta”⁵.

Pitanje nacionalnog identiteta u Hrvatskoj još uvijek ostaje velikim dijelom percipiran kao herderovsko naslijeđe prošlosti⁶, koje se očituje u zajedničkom jeziku, kulturi, tradiciji i prisutnosti homogenog *ethnosa*. U tom kontekstu i pitanje promjene hrvatskog nacionalnog identiteta unutar identitarne paradigme prerasta u postmodernističko shvaćanje identiteta, ali još uvijek kao etničkog koncepta hrvatske nacije. Upravo je kompleksnost suvremene hrvatske politike bila uzrokom da je hrvatski nacionalni identitet bivao često predmetom političkih rasprava unutar euointegracijskih procesa, gdje je nerijetko bivao objektom etnopolitičke mobilizacije. Danas kada je Hrvatska završila pristupne pregovore s Europskom unijom sve više dolazi do izražaja pitanje u kakvu Europu smo ušli?

Granice Europske unije danas više nisu primarno određene zemljopisnom pripadnošću, već demokratskim standardima političkoga uređenja i europskim identitetom koji se moraju oslanjati na sve strukturalne elemente nacionalnog identiteta zemalja članice jer jedino tako mogu predstavljati stabilan okvir multikulturalne, jedinstvene Europske unije. Okolnosti koje su pratile Hrvatsku u euointegracijskim procesima ukazuju na činjenicu da je Hrvatska zbog niza strukturalnih razloga koje nalazimo u naslijeđu političke i ekonomske tranzicije, a koja se odvijala u izrazito nepovoljnim ratnim okolnostima, bila uvjetovana različitim, uglavnom političkim, kriterijima međunarodne zajednice, što je bitno utjecalo na stavovske i vrijednosne strukture hrvatske javnosti naspram euointegracijskih procesa.

⁵ M. Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed. H. Gerth, C. Wright, London 1948.

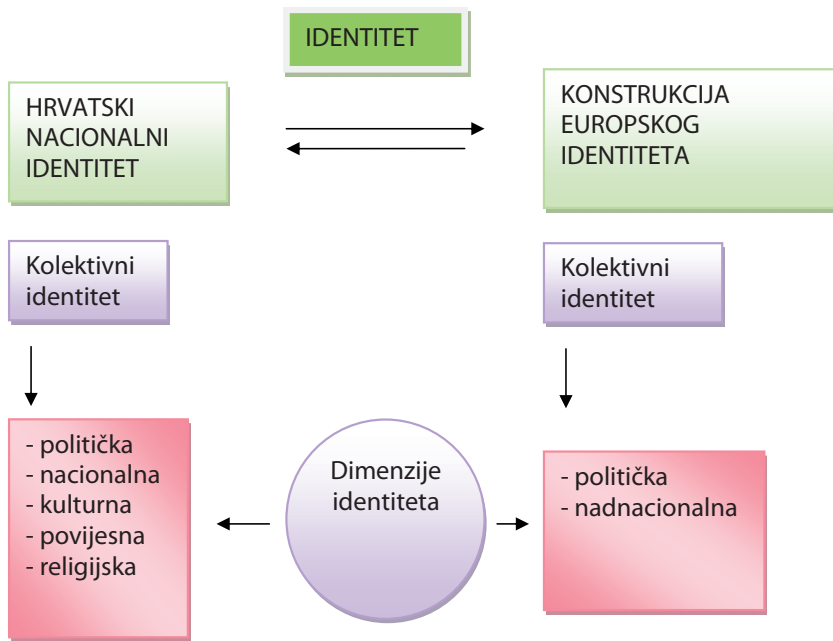
⁶ Mislitelji hrvatskog preporodnog nacionalizma su prihvatili Herderovu tezu da je bit nacije u njezinu jeziku. Upravo je hrvatski protonacionalizam oblikovao osnovne elemente za modernu konstrukciju nacije: ideju zajedničkog podrijetla, jezika i povijesti. Vidi: T. Cipek, *Oblikovanje hrvatskog nacionalnog identiteta. Primordijalni identitetski kôd u ranoj hrvatskoj političkoj misli*, [u:] *Dijalog povjesničara-istoričara 4*, Zagreb 2001. Osnovne postavke teorije Johanna G. Herdera kojeg se u povijesti političkih ideja navodi kao prvog ideologa nacionalizma: nacija je konstituirana iz jezika koji joj daje identitet. Vidi: T. Cipek, *Nacija i nacionalizam u hrvatskoj povijesnoj tradiciji*, Zagreb 2007, s. 25; H. Fenske et al., *Geschichte der politischen Ideen. Von der Antike bis zur Gegenwart*, Frankfurt am Main 1996, s. 474.

Polazišni modeli u empirijskim istraživanjima odnosa EU i Hrvatske

Ustanoviti odnos nacionalnog identiteta i želje za priključenjem Hrvatske Europskoj uniji u empirijskim istraživanjima i analizama zahtijeva tumačenje eurosentimenata u javnosti koji se velikim dijelom odnose na interpretaciju ciljno-racionalne i vrijednosno-racionalne osnove. U takvim istraživanjima i analizama čimbenici koji utječu na (ne)povjerenje hrvatske javnosti u Europsku uniju upozoravaju na dva procesa. Prvi se temelji na utjecaju simboličkih vrijednosti na odnos hrvatske javnosti naspram eurointegracijskih procesa, gdje prepoznajemo središnju ulogu strukturalnih elemenata hrvatskog nacionalnog identiteta⁷. Drugi se odnosi na otpor multikulturalizmu i transnacionalnim procesima. Pritom je poglavito riječ o kritikama neoliberalnog kapitalizma i globalizma koji dokida svaku mogućnost korporativne društvene organizacije. Na razini svakodnevne prakse strukture hrvatskog nacionalnog identiteta nerijetko ulaze u problem s krajnjim konzekvencijama slobodnog tržišta od kojega polaze europske integracije, jer ih vide kao opasnost za nacionalno gospodarstvo. U tom smislu u empirijskim istraživanjima i analizama pokazalo se, ipak, kako uz prevlast simboličkih motiva, utilitarni motivi imaju marignalni utjecaj na odnos hrvatske javnosti naspram Europskoj uniji.

Nadalje, razmatrajući strukturalne dimenzije hrvatskoga nacionalnog identiteta prepoznajemo i elemente koje Hrvati prihvaćaju kao svoja obilježja putem kojih prepoznaju sebe kao članove Europske unije, ali se u isto vrijeme upravo po tim obilježjima od nje i razlikuju. Naime, hrvatski nacionalni identitet je oblikovan u vrijeme moderne u Europi. Tada je u procesu njegova oblikovanja i formiranja određen nacionalni identifikacijski kôd koji u suvremenom smislu riječi postaje distinktivno obilježje u odnosu na „drugog”, odnosno europski identitet. Upravo u *Grafikonu 1* uočavamo kako se područje konstrukcije hrvatskog nacionalnog i europskog identiteta ostvaruje unutar kolektivnog identiteta gdje su različite osnove konstrukcije hrvatskog nacionalnog i europskog. Unutar konstrukcije europskog nedostaju osnove kulturne, povijesne i religijske dimenzije koja čini osnovu nacionalne identifikacije unutar nacionalne identitetske paradigme.

⁷ Propitivanje hrvatskog nacionalnog identiteta naspram eurointegracijskih procesa zahtijeva uočavanje povijesne, sociološke i politološke sastavnice hrvatskog nacionalnog identiteta što u znanstvenom diskursu zahtijeva interdisciplinarni pristup. Upravo zbog interdisciplinarnoga pristupa hrvatski nacionalni identitet ovdje sagledavamo kroz različite strukturalne dimenzije. To su: teritorijalna pripadnost, povijesno naslijeđe oblikovanja hrvatskog nacionalnog identiteta, kulturalna obilježja hrvatskog nacionalnog identiteta i političko društvo kao jedna od strukturalnih dimenzija u kojoj se hrvatski nacionalni identitet uzima kao dio političkog legitimiteta.

Grafikon 1 – konstrukcija europskog i hrvatskog nacionalnog identiteta

Svako konstruiranje identiteta, pa i hrvatsko, uvijek obuhvaća dihotomije: unutrašnje i vanjsko, pojedinačno i opće, individualno i društveno, *ja* i *drugi*. U skladu s tim, mogli bismo reći da konstrukcija hrvatskog identiteta unutar buduće paradigmatičke osnove europskog identiteta polazi od osnovice povijesnog naslijeđa. Stoga, pitanje hrvatskog nacionalnog identiteta naspram eurointegracijskih procesa predstavlja važno pitanje moderniteta jer se stvara novo stanje hrvatskoga društva koje prati procese destabilizacije i delegitimizacije tradicionalnih struktura društva, koji su u biti počeli povećanom urbanizacijom društva u drugoj polovici 20. stoljeća. U takvom stanju društva rastvara se osjećaj kontinuiteta temeljen na tradicionalnosti, vezanosti uz zavičaj, zajednicu, pretke i svu onu simboliku koja ih predstavlja. Budući da je hrvatsko društvo s obzirom na svoje sociodemografske i sociokulturne karakteristike još uvijek pretežito tradicionalno društvo, svaki proces retradicionalizacije, što nameću eurointegracijski procesi, aktualizira pitanje nacionalnog identiteta i traži njegovo novo propitivanje.

Pitanje europskoga identiteta

Kada govorimo o europskom naslijeđu, možemo reći da je ono pridonijelo stvaranju osjećaja zajedničke europske kulture u prošlosti, ali ipak, ono danas ne može biti osnova konstrukcije europskog identiteta budući da se svako

traganje za „zajedničkom europskom identitetom”, pretpostavlja da toga nečega još uvijek nema. Dakle radi se o procesu nastajanja.

Zbunjuje što politike Europske unije danas još uvijek nemaju jasnu strategiju u pronalaženju odgovora na dva ključna pitanja. Prvo je pitanje što može artikulirati europski identitet⁸, a drugo, koji kulturni simboli, vrijednosti i prakse vode do mobilizirajućeg europskog mita kojim bi se osigurao europski identitet? Na diskurzivnu eksploziju oko pojma identiteta unutar niza disciplina upozorava Stuart Hall, koji ističe da su različiti diskursi socioloških, politoloških, kulturnih i drugih disciplina kritični prema određivanju identiteta kao integralnog, poteklog iz jednog izvora i jedinstvenog. Sagleđavajući konstrukciju europskog identiteta u tom kontekstu da se zaključiti da se radi o procesu postajanja, a ne stanja, koji će u nekoj budućoj perspektivi biti više promjenjiv nego stabilan društveni konstrukt, te više razgradljiv nego utemeljen⁹.

Kulturni identitet u stvaranju projekta europskog identiteta u prvom redu postavlja pitanja pojma Europljana. Beckova teza da nema Europe bez Europljana vodi prema uvjerenju da multikulturalno društvo pretpostavlja i multikulturalnu političku zajednicu, što za sadašnjeg „Europljana” nije moguće¹⁰. Zanimljiva je činjenica da empirijska istraživanja pokazuju kako europski zastupnici kada govore o europskom identitetu, govore o *svom* europskom identitetu¹¹. Dakle, građani se Europske unije još uvijek, velikim dijelom, identificiraju kao pripadnici svojih nacionalnih država, a tek se potom izjašnjavaju kao građani Europske unije.

Nadalje, ako pogledamo narode u Europi danas, vidimo kako su većinu kontinenta danas zaposjeli narodi koji su odavno nastanjeni u svojim sadašnjim matičnim zemljama. Rezultat toga je pluralnost mikrokultura čime se danas odlikuje „stara Europa”. Osim toga, Europa je danas obilježena dubokim kulturnim razlikama, koje su ujedno i prepreka izgradnji jedinstvenog europskog identiteta

Unatoč tome što se devedesetih godina naglo razvija ideja „europske kulture” i „europske svijesti” koja se pokušava implementirati u gospodarske i političke ciljeve europske politike, proces još nije dao neke značajnije rezultate. Naprotiv, pokazalo se da on postaje generator novih kriza u Europskoj uniji. Početak je to sve intenzivnijeg stvaranja pukotina europskog identiteta

⁸ S. Hall, *Introduction: Who Needs Identity?*, [u:] *Questions of Cultural Identity*, ed. S. Hall, P. du Gay, London 1996, p. 1–17.

⁹ Isto.

¹⁰ U. Beck, E. Grande, *Kozmopolitska Europa*, Zagreb 2006.

¹¹ H. Footitt, *Women, Europe and the New Language of Politics*, London–New York 2002.

koji poprima sve veći predznak političkoga i gospodarskoga, zatirući razvijanje sastavnica simboličke nacionalne kulture. U traženju odgovora na takvu stvarnost postavlja se pitanje što danas Europska unija predstavlja u legitimacijskoj formi? Europska unija je danas više od konfederacije država, ali nije ni federacija. Budući da je njezin povijesno jedinstven politički sustav neprestano evoluirao tijekom proteklih pedeset godina, ona danas predstavlja novu strukturu koja ne pripada niti u jednu tradicionalno pravnu kategoriju¹². Iz te pozicije tražiti jedinstveni identitet takve „strukture” čiju osnovu čine „nacionalne baze”, čini se vrlo teškim, baš kao što se čini teškim izgraditi jedinstveni identitet EU na temelju nacionalnih jezika.

Uloga jezika u izgradnji europskog identiteta

S obzirom na hrvatski nacionalni identitet posebno je važna rasprava o jeziku, kulturi i samobitnosti. Naime jezik, odnosno jezici u Europi predstavljaju više dezintegracijski element, budući da je uvjerenje kako će u budućnosti svi Europljani govoriti jednim jezikom (npr. engleskim) nerealno za očekivati. Proizlazi da se današnja Europa u okvirima eurointegracijskih procesa gleda kao „neuvjerljiva” nacionalnointegracijska jedinica, s još manje ostvarivom zajedničkom europskom kulturom kao osnovom nekog novog europskog identiteta. Neovisno o tome na kojim osnovama će počivati budućnost Europe, bila ona nadnacionalna, ili pak neki novi oblik političkog ustroja, nju će uvijek obilježavati nacionalni identiteti naroda koji je tvore. Političke i ideološke interakcije između političkih elita Europske unije stvaraju potrebu da nova europska društvena struktura u kreiranju novog europskog identiteta zahvati primarno svoje tradicijsko naslijeđe uzimajući sve one aspekte koji će moći poslužiti legitimiranju novog europskog društvenog konteksta.

Jedno od najvažnijih pitanja za očuvanje hrvatskoga nacionalnog identiteta u budućoj perspektivi kao članice EU je svakako pitanje hrvatskoga jezika. Naime, iznimno je važno da se hrvatski jezik u Europskoj uniji prepoznaje isključivo kao hrvatski, te da ga se razlikuje od srodnih mu jezika regionalna okruženja kao što su npr. bosanski, crnogorski i srpski. U europskome kontekstu takvo inzistiranje Hrvata na hrvatskome jeziku nailazi počesto na neshvaćanje i neodobravanje, gdje postoje razne argumentacije kao npr. Flamanci govore nizozemski, Irci govore engleski, pa u čemu je problem?¹³ Dok Flamancima nije važno da budu jezikom različiti od Nizozemaca, Hrvatima

¹² P. Fontaine, *Europa u 12 lekcija*, s. 17; <http://www.euic.hr> (20.01.2011).

¹³ R. Matasović, *Hrvatski jezični identitet s poredbene točke gledišta*, [u:] *Hrvatski identitet*, ur. Z. Lukić, B. Skoko, Zagreb 2011, s. 101.

je bio stoljetni san imati svoj jezični identitet, različiti od srodno-susjedskih jezika, jer je hrvatski jezik u povijesti Hrvata bio važan integrirajući, ali i legitimirajući čimbenik samosvojnosti.

Iako ulaskom u Europsku uniju hrvatski postaje jedan od službenih jezika, ipak zbog povijesnog naslijeđa koje se veže uz regionalni okvir jugoistočne Europe, ratnih i nadasve ideoloških trauma komunizma u kojima je hrvatski jezik bivao ugrožen, s pravom se treba naglasiti odrednica hrvatskog jezika kao osnove identitetskog nacionalnog kôda Hrvata u budućoj europskoj perspektivi. Hrvatska ima u tome smislu traumatično iskustvo, dočim ga Europa kao Unija nema.

Iako se ova problematika čini specifikumom Hrvata, ona to ipak nije budući da složeni povijesni odnosi između hrvatskog naroda i jezika su u mnogome slični mnogim drugim europskim narodima koji imaju komunističko naslijeđe prošlosti. U vrijeme komunizma, kada je riječ „hrvatski” bio vezan uz protivnike režima, hrvatski jezik, iako ugrožen, je i dalje bio nositelj hrvatske kulture i identiteta. Činjenica je da je on bio (na silu) poistovjećivan s identitetom srpskoga jezika i kulture te da je uloga hrvatskoga jezika u društvu bila potiskivana, premda ne i u potpunosti isključena. S obzirom na hrvatsku kulturu i identitet, u specifičnim okolnostima društvenog uređenja SFRJ, čim je došlo do jezičnog poistovjećivanja hrvatskog i srpskog jezika, razvijaju se procesi kulturnoga i političkog poistovjećivanja Hrvata i Srba. To je potaknulo snažnu hrvatsku borbu za očuvanje naziva i položaja hrvatskoga jezika u bivšoj SFRJ¹⁴.

Paralelno s tim procesima počeo se javljati sve veći strah u Hrvatskoj da bi takva politika SFRJ mogla dovesti do posvemašnjeg gubitka hrvatskoga identiteta, kako u jezičnoj tako i u kolektivnoj identifikaciji. Naime, mnogi su se Hrvati počeli nazivati Jugoslavenima zbog toga što ih je država navodila na to davanjem određenih pogodnosti ili uz snažan politički pritisak, odnosno uz prisilu. Neki su se građani Hrvatske, napose koji su radili u vojsci i policiji, morali deklarirati kao Jugoslaveni ako su htjeli napredovati u službi ili čak sačuvati posao. Jezik kojim su komunicirali nazivao se srpskohrvatskim¹⁵:

¹⁴ U bivšoj SFRJ Hrvatska zajedno sa Slovenijom je bila najrazvijenija republika, pa je stoga i dolazilo do valova otpora centralizmu jugoslavenskog unitarizma. U Hrvatskoj je taj otpor dobio obilježja nacionalnog pokreta što se pokazalo već 1967. u „Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika”. Vidi: N. Stančić, isto, s. 230. Premda je Komunistička partija Jugoslavije osudila „Deklaraciju”, ipak se otvorio politički prostor za nastup širokog nacionalnog pokreta. Sve se to događalo u vremenu pokreta '68 u zapadnoj Europi, koji je nosio protest protiv snažne uloge države.

¹⁵ Srpskohrvatski kao govoren jezik nije bio dijasistem, jer zajedničkog dijela uzevši u obzir sve razine nije bilo. Dakle, nije kao jezik bio dijasistem s razlikama na nekoliko mjesta u sistemu,

dakle niti srpskim niti hrvatskim. Dakle naziv hrvatskoga jezika je bio na silu promijenjen, uz što se odmah postavilo i pitanje opstojnosti hrvatskoga nacionalnoga identiteta.

U tekstu Jadranke Gvozdanović koji je bio izrečen kao plenarno izlaganje na Drugoj međunarodnoj kroatološkoj konferenciji u Zagrebu 2011 godine, jasno se može uvidjeti kako je hrvatski jezik koji se upravo tako i zove važan za kulturno očuvanje identiteta Hrvata. Navodi se kako je jezik temelj kulturnog sjećanja, a kulturno je sjećanje temelj svake kulture. Tako proizlazi da je jezik osnovni nosilac kulture te ujedno i nosilac kulturnog identiteta. Naime, jezik ima svoj identitet prema tome što ga možemo razlikovati od drugih jezika „u strukturnom, leksičkom i pragmatično-informativnom smislu, te u smislu kako se ustrojavaju diskursi i funkcionalni stilovi”¹⁶. Zapravo jezik preuzima identitet kulture koja se jezikom izražava.

Činjenica da se identitet tematizira kroz jezik te da je jezik nosilac kulture, osnovna je postavka hrvatskog identiteta. „Hrvatski jezik je imao neprekinut autohtoni razvoj kao jezgro hrvatske kulture, nositelj kulturnog sjećanja i osnovica hrvatskog identiteta kroz posvjedočena stoljeća. [...] Konstitucija identiteta u osnovici polazi od jezika, normi i vrednota kulturnog područja na kojem se jezik govori, te od ideologije koja može prevazilaziti jedno konkretno kulturno područje”¹⁷. Autorica nadalje predlaže model prema kojemu je jezik jezgro na koji se nadograđuju norme i vrijednosti, na njih se nadograđuje kultura, a na kulturu ideologija. Svi su segmenti povezani identitetom koji je, kao i jezik, zapravo zajednički nazivnik svim kulturnim i ideološkim segmentima, odnosno njihova zajednička točka. Identitet se jasno i snažno veže uz kulturu, a kultura uz jezik i identitet. Na kraju, jezik preko povratne sprege s kulturom stječe i potvrđuje vlastiti identitet.

Dakle, za opstojanje hrvatskoga nacionalnog identiteta u okrilju EU vrlo je važno uočiti da Hrvati žele da hrvatski jezik bude osnova njihove prepoznatljivosti kao osnove koja povezuje sve strukturalne elemente hrvatskog nacionalnog identiteta. Svako zapostavljanje povijesne dubine naslijeđa jezika i dominacija nekih univerzalnih (dominantnih) jezika Europske unije značilo bi relativiziranje osnovnog vezivnog tkiva hrvatskog nacionalnog identiteta – hrvatskoga jezika.

kao u ekavici prema ijekavici, nego su to bila dva tipološki vrlo slična sistema normirana u *pisanom* jeziku kao jedna dijanorma. Vidi: J. Gvozdanović, *Jezik i kulturni identitet Hrvata*, Izlaganje na Drugoj međunarodnoj kroatološkoj konferenciji, Zagreb 2011.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

Zaključak

Zaključno bi se moglo reći kako hrvatski nacionalni i kulturni identitet u suvremenim eurointegracijskim procesima ne predstavlja ograničenje vezano uz dinamiku stavova hrvatske javnosti o priključivanju Hrvatske u Europsku uniju. Hrvatski sociokulturni, povijesni i politički elementi postaju trajna osnova svakog odnosa naspram Europske unije, a pri tome svakako u obzir treba uzeti i specifičnosti oko pitanja hrvatskoga jezika. Potpora hrvatske javnosti priključivanju Hrvatske Europskoj uniji temeljila se na motivima koji teže potvrđivanju kulturne pripadnosti, političke kompatibilnosti europskom prostoru ali i na gospodarskoj stabilnosti. S druge strane, struje koje nisu bile za ulazak u EU uglavnom su svoje stavove temeljile na problematici očuvanja hrvatske samobitnosti. Dakle, podjednako plauzibilan zaključak jest da hrvatski nacionalni identitet, kao plod dugog povijesnog i idejnog razvoja hrvatskog društva, bitno određuje legitimitet političkog poretka i predstavlja čvrstu strukturu duga trajanja na koju se teško utječe političkim procesima.

Pristupiti europskom identitetu s pozicija s kojih se u društvenim znanostima pristupa primordijalnim identitetima, tražiti u njemu neko esencijalno načelo integracije utemeljeno na povijesti, kulturi, običajima, znači i prihvatiti mogućnost nespremnosti društvenih teoretičara da pitanje društvene konstrukcije europskoga identiteta povežu s dimenzijom političke odluke, pravne norme i nove društvene interakcije. Ne ući u trag tom identitetu, ili još gore, odrediti da on ne postoji zbog njegove „neuhvatljivosti”, značilo bi operirati analitičkim instrumentarijem koji u tom kontekstu ima ograničenu uporabnu vrijednost. I na kraju, jedan od suvremenih autora konstruktivističkih teorija nacija Anthony D. Smith smatra kako se nacija sastoji od identiteta i mita, od pamćenja i sudbine, koji izražavajući se u grupi tvore njen politički identitet¹⁸.

Konstrukcija europskog identiteta ne bi smjela zapostavljati nacionalne identitete svojih članica. Naime, nacionalni je identitet uvijek povijesno specifičan i utemeljen u nacionalnoj kulturi. Na kraju, identitetski kod nacionalnoj kulturi daje jezik. Stoga još nije posve jasno može li se konstrukcija europskog identiteta deducirati s obzirom na europsku jezičnu pluralnost. Dakle, u procesu konstrukcije europskog identiteta ne bi trebalo zapostavljati fenomene koji su duboko uronjeni u povijest. To bi značilo da se stvorio novi generator krize identiteta u europskoj stvarnosti.

¹⁸ A. D. Smith, isto.

Chorwacka tożsamość narodowa i Unia Europejska

Streszczenie

Trwałą determinantą antropologiczną człowieka, dającą mu poczucie bezpieczeństwa społecznego, jest świadomość przynależności do większej grupy. Niegdyś istniały różne formy takiej przynależności, a mianowicie starsze typy związków społecznych, jak plemiona, greckie polis, średniowieczne królestwa itd. Współcześnie te formy przynależności zbiorowej są związane ze strukturą narodową, z państwem-narodem lub też ze strukturą ponadnarodową, jaką jest Unia Europejska. W każdej z nich można znaleźć podstawowe cechy strukturalne w postaci tożsamości narodowej lub ponadnarodowej. Obecnie, kiedy Chorwacja oczekuje na przyjęcie do Unii Europejskiej, kwestia tożsamości narodowej staje się sprawą jej wewnętrznej struktury, która stawia opór integracji, ale jednocześnie chce być częścią ponadnarodowej „tożsamości europejskiej”. Sceptycyzm Chorwacji wobec UE wynika ze stawianych pytań: czy istnieje tożsamość europejska i jakie są możliwości zachowania wszystkich elementów chorwackiej konstrukcji tożsamości narodowej z językiem jako jej głównym komponentem w obrębie Unii Europejskiej? Terytorium, język i zwyczaje zyskują bowiem cechy defensywne, stając się w wieloetnicznej Europie czynnikiem coraz bardziej dezintegrującym, a nie służącym integracji.

Słowa kluczowe: tożsamość, struktura, język, Unia Europejska.

Croatian national identity and the European Union

Summary

The permanent anthropological determinant of men which provides them with a feeling of social security is the feeling of belonging to a larger group of people. Various forms of such affiliations existed in the past. They represent older types of collective relationships, such as tribes, the Greek poleis, medieval kingdoms and the like. All of them exhibit the fundamental features of the “structure” of identity. Nowadays, Croatia being at the doorstep of the European Union, the issue of national identity becomes a matter of its internal structure that resists integration, yet seeking to become a part of the “European identity structure”. Croatia’s scepticism towards the EU stems from the questions of whether the European identity exists and which possibilities for preserving all the structural elements of Croatian national identity, including language as the main aspect, exist within the European Union. The territory, language and customs acquire defensive features that are becoming increasingly disintegrating and decreasingly integrating in the multi-ethnic Europe.

Key words: identity, structure, language, European Union.